



---

Tomasz J. Kotliński\*  
Jakub Kotliński\*\*

## SĄDOWNICTWO GÓRNICZE W GALICJI THE MINING JUDICIARY OF GALICIA

---

W artykule omówiono organizację sądów górniczych w Galicji od pierwszego rozbioru Polski do reform sądownictwa przeprowadzonych w Austrii pod koniec XIX w. Przedstawiona została właściwość miejscowa oraz rzeczowa sądów w sprawach górniczych i procedura postępowania przed tymi sądami.

Pojęcia kluczowe: sądy górnicze, sądownictwo, procedura cywilna, Galicja

Wydawałoby się, że rozważania naukowe nad organizacją sądów górniczych w Galicji mogą mieć jedynie walor poznawczy, co wynikałoby chociażby z faktu, że tematyka ta nie stanowiła dotychczas przedmiotu większego zainteresowania przedstawicieli nauk historyczno-prawnych. Niemniej jednak przedstawione poniżej, a przyjęte w Austrii rozwiązania, mogą i współcześnie stanowić pewien punkt odniesienia do przeprowadzanych w Polsce od kilkunastu lat reform sądownictwa, a szerzej wymiaru sprawiedliwości. W Polsce bowiem, w przeciwieństwie do XIX-wiecznej Austrii, ustawodawca w praktyce odszedł od tworzenia specjalistycznych sądów działających w ramach sądownictwa powszechnego, jak też niestety

---

\* Tomasz J. Kotliński, adwokat, doktor, adiunkt w Państwowej Wyższej Szkole Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu; ORCID 0000-0003-0953-3252.

\*\* Jakub Kotliński, adwokat, doktor (Jarosław).



systematycznie ogranicza zagwarantowany w ustawie zasadniczej udział czynnika obywatelskiego w wykonywaniu wymiaru sprawiedliwości. Jednocześnie trudno w tych rozwiązaniach doszukiwać się tylko względów merytorycznych, czy też pomijać te o charakterze finansowym.

Po dokonanych przez Austrię zaborach górnictwo na byłych ziemiach polskich zostało poddane nadzorowi administracji państwowej. Już w listopadzie 1781 r. wydany został patent określający tryb postępowania przed sądami górniczymi (*berggericht*) i zakres ich jurysdykcji, który został uzupełniony przez wydany cztery lata później powszechny zbiór ustaw sądowych. Z kolei w roku 1786 cesarz uznał, że skoro w jego krajach dziedzicznych wprowadzona została już nowa organizacja sądownictwa, to zachodzi potrzeba utworzenia w Galicji sądu górniczego. Wydany w tym przedmiocie patent stanowił, że w pierwszej instancji czynności sądu górniczego ma wykonywać Generalny Urząd Inspektoratu Górniczego i Solnego w Wieliczce. Nadto, powołano do życia substytucje sądów górniczych w Bochni i Wittowie, z tym jednak zastrzeżeniem, że ich rola miała sprowadzać się jedynie do przyjmowania ustnych skarg w sprawach niecierpiących zwłoki lub ewentualnie dokonania na zlecenie sądu górniczego innych czynności sądowych, kiedy powodowało to przy-

spieszenie postępowania lub będące w sporze strony zamieszkiwały w znacznej odległości od Wieliczki. Odwołanie od orzeczenia sądu górniczego miał rozpatrywać Galicyjski Sąd Apelacyjny, zaś od jego wyroku rewizja przysługiwała wprost do Trybunału Sprawiedliwości w Wiedniu. W odróżnieniu jednak od wspomnianego patentu z 1781 r., w przypadku Galicji rewizja w sprawach górniczych przysługiwała tylko wówczas, gdy orzeczenia wielickiego i lwowskiego sądu różniły się w swojej treści<sup>1</sup>.

W 1818 r. dokonano kolejnych zmian i utworzono w Galicji trzy górnicze sądy powiatowe z siedzibami w Wieliczce, Samborze i Bohorodczanach oraz dla cyrkułu bukowińskiego substytucję sądu górniczego w Possorycie (najpewniej chodzi o współczesny Seret). Akt tworzący te sądy określał jednocześnie zakres właściwości miejscowej tych sądów<sup>2</sup>. We wrześniu 1833 r. Kancelaria Nadworna wydała dekret o przeniesieniu z dniem 1 listopada tego roku górniczego sądu powiatowego z Bohorodczan do Stanisławowa<sup>3</sup>. Kolejne zmiany w lokacji galicyjskich sądów górniczych nastąpiły w lutym 1843 r., kiedy komisja nadworna w rzeczach mennictwa i górnictwa postanowiła, że górniczy sąd powiatowy w Stanisławowie zostanie z dniem 1 maja przeniesiony do Kołomyi<sup>4</sup>. Powyższą organizacją sądownictwa górniczego w Galicji utrzymana została do czasu reform przeprowadzonych w połowie XIX w.

Na skutek wydarzeń Wiosny Ludów rozpoczęto w Austrii na początku lat 50. XIX w. przeprowadzanie reform politycznych, które objęły również wymiar sprawiedliwości. Już na podstawie wydanej w 1852 r. normy jurysdykcyjnej postanowiono, że sądownictwo górnicze zostanie przekazane do wykonywania trybunałom pierwszej instancji, a więc przyszłym sądom obwodowym. Jednocześnie minister sprawiedliwości otrzymał delegację do wskazania, które sądy obwodowe będą jednocześnie sądami górniczymi. Ostatecznie organizacja władz politycznych i sądowych w Galicji określona została w rozporządzeniu wydanym w kwietniu 1854 r.<sup>5</sup>, przy czym nowe sądy miały rozpocząć działalność dopiero w roku następnym. Postanowiono wówczas o utworzeniu w Galicji trzech senatów górniczych. Dla całej

<sup>1</sup> Uniwersał w rzeczach sądu górniczego na Galicię, którym Najwyższy Urząd Inspektoratu Górniczego y Solnego Wielickiego za pierwszą instancją wyznaczony jest (Kontynuacja Wyroków y Rozkazów Powszechnych w Galicji i Lodomerji Królestwach od dnia 1 stycznia aż do końca grudnia roku 1781 wypadłych, nr XXXIV).

<sup>2</sup> Podają się do wiadomości ustanowione w Galicji sądy górnicze i powiaty do nich należące (Kontynuacja Wyroków y Rozkazów Powszechnych w Galicji i Lodomerji Królestwach od dnia 1 stycznia aż do końca grudnia roku 1818 wypadłych, nr XIV).

<sup>3</sup> Bohorodczyński powiatowy sąd górniczy do Stanisławowa przeniesiony zostaje (Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien für das Jahr 1833, Lwów 1845, nr 159).

<sup>4</sup> Były dotychczas w Stanisławowie sąd górniczy powiatowy przenosi się do Kołomyi (Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien für das Jahr 1843, Lwów 1845, nr 28).

<sup>5</sup> Verordnung der Minister des Innern, der Justiz und der Finanzen vom 24 April 1854, betreffend die politische und gerichtliche Organisation der Königreiche Galizien und Lodomerien mit dem Groszherzogthume Krakau und den Herzogthümern Auschwitz und Bator (Dz.Pr.P. 1854, nr 111).

zachodniej części kraju senat powołano przy Sądzie Krajowym w Krakowie. Z kolei w Galicji Wschodniej utworzono dwa senaty górnicze, odpowiednio przy Sądach Obwodowych w Samborze i Stanisławowie<sup>6</sup>. Właściwość miejscowa pierwszego z senatów rozciągała się na dawne cyrkuły: samborski, sanocki, stryjski, przemyski, lwowski i żółkiewski, zaś drugiego na dawne cyrkuły: stanisławowski, kołomyjski, czortkowski, tarnopolski, brzeżański i złoczowski.

Powyższa organizacja sądownictwa górniczego w Galicji nie utrzymała się jednak długo, gdyż już w lipcu 1856 r. minister sprawiedliwości przekazał w drodze rozporządzenia<sup>7</sup> delegację do wykonywania jurysdykcji w sprawach górniczych z Sądu Obwodowego w Stanisławowie do bukowińskiego Sądu Krajowego w Czerniowcach. Tym samym od tej pory trybunał ten był wyłącznie właściwym sądem górniczym nie tylko dla Księstwa Bukowiny, ale również okręgów sądowych Galicji Wschodniej w Stanisławowie, Tarnopolu i Złoczowie. Wydaje się, że decyzja ta podyktowana została małym uprzemysłowieniem okręgu stanisławowskiego, co w praktyce nie dawało możliwości dokonywania wyboru tzw. asesorów świadomych górnictwa, którzy obok sędziów zawodowych zasiadali w senatach górniczych. Przyjęte w 1856 r. rozwiązanie nie było jednak najlepsze z punktu widzenia ludności tej części Galicji, na co składało się kilka czynników. Po pierwsze, źle rozwinięta sieć dróg oraz brak połączeń kolejowych utrudniał mieszkańcom kraju dotarcie do Czerniowiec. Ponadto, wskazywano, że obowiązująca norma jurysdykcyjna przekazywała rozpatrywanie spraw odnoszących się do ochrony naruszonego stanu posiadania przedmiotów górniczych do właściwości tych sądów powiatowych, w okręgu których miało miejsce to naruszenie. Z kolei w wielu przypadkach dla rozstrzygnięcia takiej sprawy konieczne było skorzystanie przez sąd z ksiąg górniczych, które znajdowały się w Czerniowcach, a więc poza Galicją. Sytuacja taka powodowała zatem konieczność przesyłania ksiąg z Bukowiny i znacząco przedłużała tok postępowania.

Przedstawiony powyżej podział okręgów sądownictwa górniczego w Galicji utrzymywał się przez blisko dwadzieścia lat. Jednakże w roku 1872 Starostwo Górnicze w Krakowie wystąpiło z propozycją, aby dla całego kraju w sprawach górniczych orzekał tylko jeden senat przy Sądzie Krajowym w Krakowie. Zgodnie z obowiązującymi wówczas przepisami, każda zmiana okręgów sądowych wymagała co do zasady uchwały władz krajowych. Stąd też Wydział Krajowy we Lwowie w pierwszej kolejności poprosił o wydanie opinii prezydenta

<sup>6</sup> Zob. K. K. *Oberlandesgericht für das Lamberger...*, „Allgemeine Österreichische Gerichtszeitung” 1855, nr 23, s. 90.

<sup>7</sup> Verordnung des Justizministeriums vom 14 Juli 1856, womit die, dem Kreisgeichte zu Stanislaw zustehende Berggerichtsbarkeit delegationsweise an das Landesgericht in Czernowitz übertragen wird (Dz.Pr.P. 1856, nr 129).

miejscowego Wyższego Sądu Krajowego. Ówczesny prezydent lwowskiej apelacji, Józef Schenk, w swojej opinii wskazał, że nie widzi żadnych merytorycznych przesłanek do przekazania całej galicyjskiej jurysdykcji w sprawach górniczych do sądu w Krakowie. W jego ocenie taka zmiana niosłaby za sobą poważne trudności w dochodzeniu swoich praw przed sądem przez ludność Galicji Wschodniej, która ponadto miałaby utrudniony dostęp do przeglądania ksiąg górniczych, które na skutek tej zmiany znalazłyby się w Krakowie. Zdaniem prezydenta, dodatkową trudność w rozpatrywaniu spraw na terenie Krakowa powodowałyby także różne narzecza językowe używane przez mieszkańców wschodniej części kraju. W swojej opinii władze lwowskiej apelacji opowiedziały się natomiast za wyłączeniem części Galicji Wschodniej spod jurysdykcji senatu górniczego w Czerniowcach<sup>8</sup>. Po przedstawieniu powyżej opinii, sprawą zajęła się komisja prawnicza Sejmu Krajowego, która podzieliła argumentację Wyższego Sądu Krajowego we Lwowie. Na tej podstawie Sejm podjął uchwałę za odebraniem sądowi w Czerniowcach delegacji do wykonywania sądownictwa w sprawach górniczych nad częścią Galicji i za utworzeniem samodzielnego senatu górniczego w Sądzie Obwodowym w Samborze<sup>9</sup>.

Powyższa uchwała została następnie przekazana przez Sejm Krajowy do wiedeńskiego ministerstwa sprawiedliwości. Argumenty podniesione w jej uzasadnieniu spotkały się w resorcie z aprobatą i już końcem stycznia 1874 r. minister wydał rozporządzenie<sup>10</sup> o zmianie organizacji sądów górniczych w Galicji. Stanowiło ono, że sądownictwo górnicze dla Galicji Zachodniej nadal wykonywać będzie Sąd Krajowy w Krakowie, natomiast dla całej Galicji Wschodniej właściwym w sprawach górniczych miał być jedynie Sąd Obwodowy w Samborze. Stan taki utrzymał się do czasu odzyskania przez Polskę niepodległości. Można zaznaczyć, że podjęta wówczas decyzja okazała się w perspektywie kolejnych lat słuszna, choćby z uwagi na bliskość sądu w Samborze do szybko rozwijającego się Zagłębia Borysławsko-Drohobyckiego.

Gdy zaś chodzi o właściwość rzeczową sądów górniczych to na przestrzeni kolejnych lat ulegała ona zmianom, zarówno przez postępujący rozwój różnych gałęzi przemysłu górniczego, jak też odnoszącego się do niego ustawodawstwa austriackiego. W zasadzie

<sup>8</sup> Przedłożenie rządowe [w:] *Alegata do sprawozdań stenograficznych z czwartej sesji trzeciego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomerji wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1873/4*, Alegat 22, Lwów 1873.

<sup>9</sup> *Sprawozdanie komisji prawniczej z przedłożenia rządowego o zmianie terytorialnej co do jurysdykcji górniczej w Galicji* [w:] *Alegata do sprawozdań stenograficznych z czwartej sesji trzeciego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomerji wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1873/4*, Alegat 57, Lwów 1873.

<sup>10</sup> Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z dnia 28 stycznia 1874 r. zaprowadzające zmiany w podziale okręgowym trybunałów działających jako sądy górnicze w Królestwie Galicyjskim i Lodomeryjskim z Wielkim Księstwem Krakowskim i Księstwem Bukowińskim (Dz.U.P. 1874, nr 5).

dokładne i precyzyjne określenie tej właściwości zostało dokonane dopiero w normie jurysdykcyjnej z 1895 r.<sup>11</sup>. Zgodnie z zawartymi tam rozwiązaniami, sprawy górnicze podlegały orzecznictwu zarówno sądów powiatowych, jak też właściwych sądów górniczych. O tym, jakie sprawy podlegały właściwości określonych sądów decydowała z jednej strony wartość przedmiotu sporu, z drugiej zaś strony rodzaj sprawy. Co do zasady zatem, gdy wartość przedmiotu sporu była niższa niż 500 zł to właściwym do rozpatrzenia sprawy górniczej był sąd powiatowy. Zasada ta nie dotyczyła jednak tych spraw, które niezależnie od wartości przedmiotu sporu należały do wyłącznej właściwości senatów górniczych. Ponadto, sądy powiatowe miały rozpatrywać sprawy górnicze dotyczące rozgraniczenia lub sprostowania przebiegu granic nieruchomości oraz spory dotyczące służebności mieszkania. Z kolei do wyłącznej właściwości sądów górniczych przekazano m.in. sprawy prawa rzeczowego powiązane z własnością przedmiotów górniczych, spory o prawo własności lub używanie wód kopalnych, jak też pozwy dotyczące nadań górniczych, wieku pola górniczego, czy też wezwania do odmierzenia takiego pola<sup>12</sup>. Zadaniem sądów górniczych było również prowadzenie ksiąg górniczych obejmujących wszystkie kopalnie działające w danym okręgu sądowym.

Należy także wspomnieć, że procedura kleinowska z 1895 r. wprowadziła ciekawe rozwiązanie w zakresie spraw górniczych, które z uwagi na brak właściwości wyłącznej zarezerwowanej dla senatów górniczych i mniejszej niż 500 zł wartości przedmiotu sporu trafiały do rozpatrzenia przed sądami powiatowymi. W tych sprawach sądy te mogły się stać *quasi* sądem górniczym. Jeżeli bowiem sprawa miała charakter górniczy i obie strony, lub tylko jedna z nich, najdalej przed zamknięciem rozprawy złożyła o to wniosek, sąd ten wydawał wyrok oraz zamieszczał w nim wzmiankę o treści: „sąd powiatowy do spraw górniczych” lub „sąd powiatowy jako sąd górniczy”<sup>13</sup>. Umieszczenie takiej wzmianki na orzeczeniu rodziło za sobą ten skutek procesowy, że ewentualne odwołanie lub rekurs od takiego wyroku były rozpoznawane przez senat górniczy, nie zaś właściwy miejscowo dla tego sądu powiatowego trybunał pierwszej instancji<sup>14</sup>.

Obok wyodrębnienia sądów górniczych przepisy austriackie określały również szczególny tryb postępowania przed tymi sądami.

<sup>11</sup> Ustawa z dnia 1 sierpnia 1895 r. o wykonywaniu sądownictwa i właściwości sądów zwyczajnych w sprawach cywilnych (Dz.U.P. 1895, nr 111).

<sup>12</sup> Ponadto do wyłącznej właściwości sądów górniczych należały sprawy: o ustalenie wygaśnięcia prawa górniczego, spory z umów spółki do prowadzenia lub używania wspólnych budowli górniczych czy też spory pomiędzy gwarectwem a jego członkami.

<sup>13</sup> J. Bocheński, F. K. Fierich, *Zakres działania sądów zwyczajnych w sprawach spornych górniczych*, „Reforma Sądowa” 1899, nr 1-2, s. 3-10.

<sup>14</sup> Zob. J. Kotliński, T. J. Kotliński, *Sądownictwo powszechne w Galicji 1855-1918*, Jarosław 2016, s. 199.

Procedura ta, jak już wspomniano na wstępie, określona została w patencie cesarskim z listopada 1781 r. Zawarte w niej rozwiązania zostały następnie w niemal niezmienionej formie przeniesione do ustawy sądowej dla Galicji Zachodniej z 1796 r.<sup>15</sup> i zawarte w rozdziale czterdziestym drugim<sup>16</sup>. Przepisy te zawierały szczególne rozwiązania, które obowiązywały jedynie w postępowaniu prowadzonym przed sądami górniczymi. W szczególności zatem w odróżnieniu od ogólnych zasad procedury cywilnej, przed sądami tymi co do zasady miała obowiązywać ustność postępowania, przy czym strony mogły zgodnie oświadczyć się za pisemną formą prowadzenia sporu. Strony, jak też sąd zwolnione zostały z obowiązku wyboru biegłych z zakresu górnictwa ustanowionych jedynie w siedzibie sądu. Bieglym mogła zostać tym samym każda osoba mająca wiedzę z zakresu górnictwa. Ponadto, do zawarcia ugody przed sądem górniczym wymagane było osobiste stawiennictwo samych stron lub ich odpowiednio umocowanych pełnomocników. Strony mogły również dokonać zapisu na sąd polubowny ale wiązało się to z rezygnacją z prawa odwoływania się w sprawie na przyszłość. Przepisy zabraniały także stosowania w sądach górniczych rozwiązań w zakresie ferii sądowych, a tym samym sądy te pracowały we wszystkie dni poza niedzielami i świętami. Interesujące jest, że w części procesowej dotyczącej postępowania przed sądami górniczymi znalazły się również rozwiązania o charakterze ustrojowym. Otóż zaznaczono, że w sądzie górniczym orzekać może jedynie osoba, która obok ogólnych warunków niezbędnych do zajmowania posady sędziowskiej, zdała także specjalny egzamin potwierdzający posiadanie wiedzy oraz doświadczenia z zakresu spraw górniczych. Podobnie było w przypadku adwokatów. Mogli oni reprezentować strony w sądach górniczych tylko wtedy, gdy pozytywnie zdali egzamin obejmujący nie tylko zagadnienia z zakresu prawa górniczego, ale również szeroko rozumianego górnictwa. Te szczególne wyjątki dla postępowania przed sądami górniczymi zostały ostatecznie uchylone w ramach reformy procedury cywilnej. Ustawa wprowadzająca nowy austriacki kodeks postępowania cywilnego z 1895 r.<sup>17</sup>, wprost stanowiła o utracie mocy obowiązującej patentu cesarskiego z roku 1781, a zatem *de facto* również przepisów ustawy sądowej dla Galicji Zachodniej w zakresie postępowania w sprawach górniczych.

Odrębność sądów górniczych wynikała również ze składu senatów górniczych, które tworzone były w tych trybunałach pierwszej

<sup>15</sup> Moc obowiązkiwania tej ustawy została w 1807 r. rozciągnięta na całą Galicję.

<sup>16</sup> Zob. M. Kocyński, *Ustawa sądowa dla Galicji Zachodniej w poprawnym wydaniu z dołączeniem odpowiednich paragrafów powszechnej ustawy sądowej, z przytoczeniem wszystkich zmian dotąd zaszłych, z dodaniem ustaw i rozporządzeń późniejszych tudzież judykatury sądu najwyższego*, Kraków 1881, s. 526-532.

<sup>17</sup> Ustawa z dnia 1 sierpnia 1895 r. zaprowadzająca ustawę o postępowaniu sądowym w cywilnych sprawach spornych (Dz.U.P. 1895, nr 112).

instancji, którym powierzone zostało wykonywanie sądownictwa w sprawach górniczych. Senat taki bowiem, obok sędziów zawodowych (najczęściej w randze radców sądowych), tworzyła także osoba posiadająca odpowiednią wiedzę górniczą, zwana potocznie asesorem świadomym górnictwa. Początkowo udział czynnika obywatelskiego w rozpatrywaniu spraw górniczych był regulowany głównie aktami o charakterze resortowym, a dokładnego uregulowania tej kwestii dokonano końcem XIX w. przy okazji przeprowadzonej reformy procedury cywilnej. W jej ramach, w czerwcu 1897 r. minister sprawiedliwości wydał rozporządzenie, w którym określił sposób dokonywania wyboru tzw. fachowych sędziów obywatelskich dla senatów górniczych przy trybunałach pierwszej instancji<sup>18</sup>. Zgodnie z przyjętymi w tym akcie rozwiązaniami postanowiono, że dla każdego sądu krajowego lub obwodowego będzie powołanych po trzech sędziów obywatelskich, przy czym przynajmniej jeden z nich musiał być kierownikiem miejscowego zakładu górniczego. Mianowania sędziów dokonywał na trzyletnią kadencję minister sprawiedliwości po uprzednim zasięgnięciu opinii osób posiadających zakłady górnicze i hutnicze na terenie danego okręgu sądowego lub osób prowadzących tego rodzaju przedsiębiorstwa. Warunkiem formalnym do objęcia urzędu sędziego obywatelskiego było posiadanie austriackiego obywatelstwa, ukończenie trzydziestu lat życia oraz posiadanie wiedzy z zakresu przemysłu górniczego i znajomość stanowionego oraz zwyczajowego prawa górniczego. Rozporządzenie szczegółowo regulowało również tryb opiniowania oraz wyboru kandydatów na omawianych sędziów, a także przypadki utraty przez nich urzędu<sup>19</sup>. Można wspomnieć, że zagwarantowano im też prawo do urlopu oraz otrzymywania diety z tytułu orzekania i zwrotu kosztów podróży do trybunału. Rozporządzenie nakazywało nadto, aby władze sądu górniczego z wyprzedzeniem zawiadamiały sędziów obywatelskich o terminach rozpraw i posiedzeń, z podaniem w miarę możliwości ich przedmiotu.

Na zakończenie można jeszcze wspomnieć, że obok sądów górniczych, a więc sądów o charakterze powszechnym istniały również specjalne sądy rozjemcze dla bractw górniczych. Już od początku istnienia bractw górniczych, czy inaczej kas brackich, wyłączono spod właściwości sądów rozstrzyganie sporów pomiędzy tymi bractwami a właścicielami kopalń dotyczących stosunku ubezpieczenia. Rozpatrywanie takich sporów powierzone zostało władzy politycznej. Jednakże w 1889 r. w Austrii wprowadzono nowe przepisy

<sup>18</sup> Rozporządzenie ministra sprawiedliwości i rolnictwa z dnia 1 czerwca 1897 r. tyjące się mianowania fachowych sędziów obywatelskich z grona znawców górnictwa (Dz.U.P. 1897, nr 128).

<sup>19</sup> Zgodnie z omawianym rozporządzeniem wybór kandydatów i zasięganie na ich temat opinii powierzone zostało starostwom górniczym. To one przeprowadzały wybory na kandydatów, po czym ich wyniki wraz z opiniami przekazywały sądom górniczym, a te zaś następnie – wraz ze swoją opinią – ministrowi sprawiedliwości.



o bractwach górniczych, które z kolei dawały ministrowi rolnictwa delegację do utworzenia sądów rozjemczych i określenia zasad ich organizacji oraz trybu postępowania. Stosowne rozporządzenie w tej sprawie wydane zostało we wrześniu tego samego roku<sup>20</sup>. Postanowiono w nim, że sąd rozjemczy dla bractw górniczych zostanie utworzony w okręgu każdego rewirowego urzędu górniczego. Miał się on składać z przewodniczącego i czterech asesorów oraz w miarę miejscowej potrzeby również z ich zastępców. Przewodniczący i jego zastępcy byli mianowani na czas nieokreślony przez właściwe starostwa górnicze spośród urzędników państwowych. Przykład Galicji pokazuje, że bardzo często przewodniczącymi omawianych sądów polubownych zostawali sędziowie zawodowi. Z kolei asesorów powoływano na jedną kadencję, dwóch z nich powoływał przewodniczący sądu rozjemczego spośród właścicieli kopali, a dwaj pozostali byli przedstawicielami bractw górniczych. O ile sąd polubowny nie odrzucił skargi, postępowanie przeprowadzane było na jawnej rozprawie przy zachowaniu zasady ustności i bezpośredniości, choć już samo ogłoszenie wyroku następowało na posiedzeniu niejawnym. Przy orzekaniu sąd miał się opierać na swoim swobodnym przekonaniu, mógł dowolnie przeprowadzać dowody, w tym słuchać świadków lub biegłych. Wyrok sądu rozjemczego był ostateczny, nie przysługiwała od niego możliwość odwołania się, natomiast jego wykonanie należało do sądu powszechnego<sup>21</sup>.

Odnosząc się do przedstawionej powyżej historii rozwoju austriackich sądów górniczych na przykładzie Galicji, wskazać należy, że współcześnie w Polsce brakuje wyspecjalizowanych sądów orzekających w sprawach górniczych. Co prawda Prawo górnicze i geologiczne z 1994 r.<sup>22</sup> zniósło administracyjny tryb rozpatrywania spraw o odszkodowania za szkody górnicze oraz przekazało je do właściwości sądów powszechnych, a na podstawie nowych przepisów w Sądzie Wojewódzkim w Katowicach został utworzony specjalny Wydział Spraw Geologicznych i Górniczych, który przyczynił się wkrótce do ujednolicenia orzecznictwa w powierzonych mu sprawach<sup>23</sup>. Niestety, już w 2011 r. wydział ten został zlikwidowany, a jego sprawy przejęły wydziały cywilne. Stąd też współcześnie odpowiednikiem dawnych sądów górniczych w Galicji, choć z innym zakresem właściwości rzeczowej, wydają się

<sup>20</sup> Rozporządzenie ministra rolnictwa w porozumieniu z ministrem sprawiedliwości z dnia 11 września 1889 r., którym wydają się postanowienia szczegółowe o sądach polubownych dla bractw górniczych (Dz.U.P. 1889, nr 149).

<sup>21</sup> Zob. M. Schmidt, *Uwagi nad postępowaniem przed sądami rozjemczymi dla bractw górniczych*, Kraków 1892.

<sup>22</sup> Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. 2005, nr 228, poz. 1947).

<sup>23</sup> Zob. A. Lipiński, *Prawo geologiczne i górnicze (skrypt dla studentów IV roku prawa)*, Katowice 1996, s. 194-200; także: T. Płodowski, *Prawo górnicze*, Warszawa 1982.

pozostawać jedynie Izby Morskie w Gdańsku i w Szczecinie, które stanowią *quasi* sąd orzekający, przede wszystkim w sprawach wypadków morskich<sup>24</sup>.

Ponadto, jak już wcześniej zaznaczono, niemal od początku istnienia austriackiego sądownictwa górniczego, orzecznictwo wykonywane było nie tylko przez sędziów zawodowych, ale również przy udziale czynnika społecznego w postaci asesorów świadomych górnictwa, a następnie tzw. fachowych sędziów obywatelskich. Rozwiązanie to opierało się na założeniu, że istnieje pewna kategoria spraw, w których rozstrzyganiu powinni również uczestniczyć obywatele. Odnosząc to do współczesności stwierdzić należy, że co prawda ustawa o Sądzie Najwyższym<sup>25</sup>, jak też ustawa o ustroju sądów powszechnych<sup>26</sup> wprowadzają wymogi formalne dla objęcia urzędu ławnika, jednakże jedynie w odniesieniu do spraw z zakresu prawa pracy wymagane jest, aby ławnik wykazywał się szczególną znajomością spraw pracowniczych. W praktyce jednak ten przepis nie ma większego zastosowania, wiedza ławników przy sądach pracy w sprawach z zakresu prawa pracy ogranicza się najczęściej do tego, że są oni pracownikami. Jedynie cytowana ustawa o izbach morskich zakłada, że funkcję ławników przy tych izbach może pełnić tylko osoba posiadająca wysokie kwalifikacje zawodowe oraz praktykę w zakresie zagadnień występujących w sprawach rozpoznawanych przez izby morskie. Tym samym można by się zastanowić, czy rozwiązania przyjęte w austriackich sądach górniczych, a także przemysłowych, w zakresie reprezentacji czynnika społecznego w wymiarze sprawiedliwości nie oddawały lepiej idei tej instytucji. Być może nie tylko katalog spraw rozpoznawanych z udziałem ławników powinien zostać poszerzony, ale może warto byłoby zastanowić się nad inną formą doboru ławników, choćby taką, że obok sprawdzonej wiedzy oraz odpowiedniego doświadczenia, byłiby oni także reprezentantami określonej grupy sporu sądowego.

## Bibliografia

*Alegata do sprawozdań stenograficznych z czwartej sesji trzeciego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicji i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1873/4*, Lwów 1873.

Bocheński Józef, Fierich Franciszek Ksawery, *Zakres działania sądów zwyczajnych w sprawach spornych górniczych*, „Reforma Sądowa” 1899, nr 1-2, s. 1-11.

K. K. *Oberlandesgericht für das Lamberger...*, „Allgemeine Österreichische Gerichtszeitung” 1855, nr 23.

<sup>24</sup> Ustawa z dnia 1 grudnia 1961 r. o izbach morskich (Dz.U. 2000, nr 58, poz. 159).

<sup>25</sup> Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. 2018, poz. 5 ze zm.).

<sup>26</sup> Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. 2001, nr 98, poz. 1070).

Koczyński Michał, *Ustawa sądowa dla Galicyi Zachodniej w poprawnem wydaniu z dołożeniem odpowiednich paragrafów powszechnej ustawy sądowej, z przytoczeniem wszystkich zmian dotąd zasłanych, z dodaniem ustaw i rozporządzeń późniejszych tudzież judykatury sądu najwyższego*, Kraków 1881.

Kotliński Jakub, Kotliński Tomasz J., *Sądownictwo powszechne w Galicji 1855-1918*, Jarosław 2016.

Lipiński Aleksander, *Prawo geologiczne i górnicze (skrypt dla studentów IV roku prawa)*, Katowice 1996.

Płodowski Tadeusz, *Prawo górnicze*, Warszawa 1982.

Schmidt Michał, *Uwagi nad postępowaniem przed sądami rozjemczymi dla bractw górniczych*, Kraków 1892.